

1. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды. - М., 1997.
2. Павличко С. Екзистенціальний дискурс // Павличко С. Теорія літератури. - К., 2002.
3. Луцій С. Художні моделі буття в романі В.Підмогилю "Місто" // Праці молодих учених України: Наукові читання. - К., 1999.
4. Медвідь В. З іменем другої самотності // Світовид: Літературно-мистецький журнал. - 1995.- Ч. III (20).
5. Добрянський В. Чутливою рукою // Київ. - 1982.- № 4
6. Якубовська М. "...Сльозою покрие свій сміх" // Літературна Україна. - 2003. - 11 грудня.
7. Талалай Л. Передчуття любові і добра // Сучасність. - 1996. - № 11.
8. Шлемкевич М. Загублена українська людина. - К., 1992.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖФРАЗОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В ПЕРЕДОРУЧЕНІЙ ОПОВІДІ

Т.О.Вдовенко

(викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

Стаття затрагиваєт проблемы и особенности межфразовой связи в перепорученном повествовании.

The article touches upon the problems and peculiarities of sentence connection in entrusted narration.

Останнім часом у лінгвістиці все більше уваги приділяється вивченню особливостей зв'язного тексту. Логіко-значеннєвий підхід до тексту ґрунтується на концепції про предикативний характер мовленнєвого висловлення. «У центрі уваги тут виявляються проблеми змістового зв'язку між реченнями і проблеми значеннєвої сегментації тексту. Переважна більшість учених, що займаються їхньою розробкою, виходить із уявлення про те, що текстова зв'язність є вираженням реально існуючого зв'язку об'єктів дійсності» (1, 8). В.М.Беньямінова стверджує, що аналіз засобів міжфразового зв'язку вимагає багатоаспектного підходу до досліджуваного матеріалу.

Метою статті є вивчення особливостей міжфразового зв'язку в передорученій оповіді від першої особи.

Засоби міжфразового зв'язку посідають важливе місце в структурно-граматичній і композиційній організації художньої прози. За допомогою міжфразового зв'язку поєднуються речення в складі абзацу і надфразних єдностей. Під міжфразовим зв'язком, за Л.М.Лосевою, ми розуміємо зв'язок між контактуючими (суміжний міжфразовий зв'язок) і неконтактуючими самостійно оформленими реченнями (дистантний міжфразовий зв'язок) (2, 4).

Одним із перших вітчизняних лінгвістів, що послідовно проаналізували логіко-значеннєві основи зв'язності, був Г.Я.Солганик (3), який сформулював загальну закономірність, котра зумовлює логічну співвіднесеність речень.

Логічний підхід до проблем текстової зв'язності ліг також в основу праць О.В.Падучевої, І.П.Севбо, М.С.Поспелова та ін. Т.І.Сильман (4) розрізняє два способи зв'язку речень, що входять у єдину оповідь: 1) зв'язок за допомогою експліцитно виражених граматичних і лексичних засобів і 2) значеннєвий зв'язок (розгортання в часі, причинний зв'язок). Уточнити існуючу класифікацію засобів міжфразового зв'язку намагалися такі вчені, як С.І.Гіндин, В.М.Беньямінова, О.М.Мороховський та ін.

Значним стимулом для дослідження засобів міжфразового зв'язку в зарубіжній лінгвістиці стали роботи З.С.Херріса (5; 6), що намітив шляхи дистрибутивного аналізу зв'язку між реченнями шляхом виявлення груп повторюваних у них вільних морфем і зведення їх у класи еквівалентів. Більшість сучасних іноземних лінгвістів визнає важливість вивчення видів сполучних засобів, пропонуючи різноманітні способи їхнього аналізу і класифікації. Важливим внеском у розгляд цієї проблеми є праця М.А.Хеллідея і Р.Хазан (7).

Засоби зв'язку традиційно поділяють на: 1) внутрішньоабзацні і 2) міжабзацні (текстотворчі).

Найбільш повною, на наш погляд, є класифікація текстових зв'язок О.М.Мороховського, хоча сам автор вказує на необхідність її доповнення і розширення в міру подальшого вивчення текстів (8, 218). Згідно з цією класифікацією існують дві групи текстових зв'язок. До першої групи таких одиниць, що є показниками синсемантиї фрагментів тексту, відносять:

- 1) сполучники, частки і сполучні слова: *but; in spite of;*
- 2) особові і вказівні займенники в анафоричному і катафоричному вживанні й інші слова-субститути: *it; this; he; she;*
- 3) прислівники, що вказують на послідовність: *then; hence;*
- 4) показники граматичної залежності наступних речень від попередніх (узгодження часу, вживання визначеного артикля);

- 5) словосполучення узагальнюючого характеру: *on the whole*;
- 6) взаємспіввідносні елементи типу кліше: *on the one hand... on the other hand; firstly...secondly*;
- 7) іменники, що характеризуються певною інформативною “ущербністю” і потребують обов'язкового оточення.

Другу групу сполучних елементів, згідно з класифікацією О.М.Мороховського, які забезпечують співвіднесеність змісту фрагментів тексту між собою, становлять різного типу повтори.

За характером зв'язку між реченнями всі тексти поділяються на три різновиди:

- 1) тексти з ланцюговими зв'язками;
- 2) тексти з паралельними зв'язками;
- 3) тексти з приєднувальними зв'язками.

Н.О.Левковська до цього переліку додає ще два способи: променевий і ситуативний (9, 76).

Перший тип зв'язку є найбільш поширеним способом поєднання речень. Думка розвивається лінійно, і кожне наступне речення розвиває попереднє. Ланцюговий зв'язок оформлюється шляхом використання займенників і лексичних повторів. Це найбільш простий з погляду сприйняття спосіб зв'язку компонентів (9, 76).

He was finished cutting his damn toenails. So he got up from the bed, in just his damn shorts and all, and started getting very damn playful. He came over to my bed and started leaning over me and taking these playful as hell socks at my shoulder (10, 63). Усі речення цитованого уривка мають ланцюговий зв'язок, переважно за допомогою займенника *he*.

У другому прикладі особовий займенник «I» не тільки з'єднує речення, що стоять поруч, але й абзаци, а слово-тема «whoop» першого абзаца повторюється і в другому.

I did wish the fool would think to beat a tin pan, and beat it all the time, but he never did, and it was making the trouble for me. Well, I fought along, and directly I hears the whoop behind me. I was tangled good, now. That was somebody else s whoop, or else I was turned around.

I throwed the paddle down. I heard the whoop again; it was behind me yet, but in a different place; it kept coming, and kept changing its place, and I kept answering, till by-and-by it was in front of me again and I knowed the current had swung the canoe's head down-stream and I was all right, if that was Jim and not some other raftsman hollering. I couldn't tell nothing about the voices in a fog, for nothing don't look natural nor sound natural in the fog (11, 85-86).

Сполучною ланкою між реченнями третього прикладу є іменник «game».

Game, my ass. Some game. If you get on the side where all the hot shots are, then it's a game, all right – I'll admit that. But if you get on the other side, where there aren't any hot shots, then what's a game about it. Nothing. No game (12, 33-34).

Другий тип зв'язку базується на паралелізмі структур. Паралельні структури призначені за своєю природою для опису різних подій, явищ (8). Наступний приклад завершується реченнями, що порушують паралелізм структури, з'єднаними «and» з попередніми ланцюговим займенниковим зв'язком (номінативні, називні речення).

A snug, small room; a round table by a cheerful fire; an arm-chair, high-backed and old-fashioned, wherein sat the neatest imaginable little elderly lady, in widow's cap, black silk gown, and snowy muslin apron; exactly like what I had fancied Mrs Fairfax, only less stately and milder looking. She was occupied in knitting, a large cat sat demurely at her feet; nothing, in short, was wanting to complete the beau-ideal of domestic comfort. A more reassuring introduction for a new governess could scarcely be conceived: there was no grandeur to overwhelm, no statelines to embarrass; and then, as I entered, the old lady got up and promptly and kindly came forward to meet me (13, 97).

Паралелізм структур є досить частотним явищем, застосовуваним у передорученій оповіді (ПО), наприклад: 1) *When it was hot, we used to stand by the pond in the shade of the trees, and when it was cold, we had a nice warm shed near the plantation* (14, 3); 2) *In the daytime I ran by her side, and at night I lay down close by her* (14, 3).

Одним із засобів відображення аномалій у мовленні антропологічних оповідачів є використання різних повторів типу як завжди для скріплення речень усередині абзаца і міжабзацного з'єднання:

As always, there was a large coffee table between Eliza and me and our parents when we were brought in. As always, our parents had brandy to sip. As always, there was a fizzing, popping blaze of pine and sappy apple logs in the fireplace. As always, an oil painting of Professor Elihu Roosevelt Swain over the mantelpiece beamed down on the ritual scene.

As always, our parents stood. They smiled up at us with what we still did not recognize as bittersweet dread.

As always, we pretended to find them adorable, but not to remember who they were at first.

As always, Father did the talking (15, 61).

Багаторазовий повтор виділеного висловлення передає спогади дитинства оповідача доктора Уілбера Нарциса – 2 Свейна з твору К.Воннегута «Фарс».

Оповідь головного персонажа роману К.Кізі «Пролітаючи над гніздом зозулі» відрізняється простотою лексичного наповнення і включає повтори, що свідчать про емоційний стан оповідача в момент говоріння:

I lied about trying. I did take my sister!

So did I! So did I!

And me! And me! (16, 47)

Останній тип зв'язку не здатний самостійно утворювати текст. Порівняно з ланцюговим і паралельним зв'язком приєднання має більш вузьке застосування (8). Однак для імітації усного мовленнєвого акту в ПО приєднання використовується досить часто. Додаткова інформація залучається за допомогою сполучника «and» за асоціаціями, у вигляді пояснення, коментаря, імітуючи живу діяльність оповідача, його розкутість, природність, невимушеність. У наведеному нижче прикладі зміст першого закінченого речення доповнюється, продовжується в другій, залежній частині, приєднуючись до основного висловлення за допомогою сполучника *and*.

Their bumpy old chests are always showing. And their legs (12, 32).

Можливість приєднувальних конструкцій виражати додаткові відомості, пояснення широко використовуються в романі Дж.Селінджера «Над прірвою в житті» для імітації спонтанного розмовного мовлення.

Сутність приєднувальних конструкцій розкрив Л.В.Щерба, котрий зазначив, що «на відміну від твору, при якому обидва члени присутні у свідомості, хоча б у неясному вигляді, вже на самому початку висловлення, при приєднанні другий елемент з'являється у свідомості лише після першого чи під час його висловлення» (17, 80).

Н.О.Левковська вважає, що приєднувальні та ситуативні типи зв'язку переважають у стилі художньої прози (9). Розширення формальної схеми речення здійснюється як додавання можливих її поширювачів і не торкається, не переорганізовує вже сформульовану частину висловлення. Приєднаний після крапки компонент функціонує як член основної структури і посідає нехарактерне для прямого порядку слів місце. Крапка потрапляє у невластиві їй умови і виявляє конотації експресивного плану. У цьому випадку, «набуваючи додаткової функції, вона стає сигналом поетапного, градаційного нарощення змісту» (18, 44).

Even though it was so late, old Ernie`s was jam-packed. Mostly with prep school jerks and college jerks (12, 99).

У конструкції відбувається ніби розрив можливих синтаксичних об'єднань. Дезінтеграція речення в більшості випадків здійснюється лише за рахунок інтонації. Для інтеграції багатьох приєднувальних конструкцій іноді досить лише інтонаційного об'єднання: *The thing that was descriptive about it, though, was that he had poems written all over the fingers and the pocket and everywhere. In green ink* (12, 59).

Досить часто в ПО використовуються лексичні повтори як елементи з'єднання абзаців. Повторюване слово/словосполучення – це найчастіше слово-тема, що нерідко варіюється займенником, який позначає описуване поняття, явище, процес.

Досліджуючи лексичні засоби міжфразового зв'язку, Л.М.Лосева поділяє слова на чотири розряди: 1) слова з предметним, 2) процесуальним, 3) темпоральним і 4) локальним значеннями (2, 4). Дослідниця зазначає, що слова з предметною семантикою є найчастотнішими, їх у текстах у середньому близько 50% від усієї кількості (2, 5-6).

Деякі лінгвісти виділяють 5 груп конекторів на основі їхньої належності до тієї чи іншої частини мови (С.І.Гіндін, О.В.Падучева, М.С.Поспелов, І.П.Севбо та ін.). Недоліком цієї класифікації є те, що лексичні засоби зв'язку неможливо класифікувати за частинами мови.

Серед зазначених видів зв'язку між абзацами нас насамперед цікавили лексичні повтори номінативних одиниць, оскільки саме цей тип зв'язку наочно і без звертання до змісту дозволяє судити про зв'язність абзаців, повна відсутність повторів не характерна для зв'язного тексту (19, 10).

Використання міжфразових засобів з'єднання В.М.Беньямінова пов'язує з композиційно-мовленнєвими формами (КМФ): «У практичній діяльності людина, використовуючи ту чи іншу КМФ, наповнює щоразу цю модель-форму конкретним змістом, використовуючи мовні засоби, вибір і організація яких загалом визначається внутрішнім логічним змістом КМФ» (1, 23).

Для ПО характерний тісний зв'язок між реченнями з однотипним способом з'єднання (займенникові, лексичні повтори). Найпоширенішим видом текстового зв'язку є ланцюговий. У ньому переважає займенниковий зв'язок і лексичний повтор.

У мовленні малоосвіченого оповідача Гека Фінна спостерігається надлишкове використання сполучникового зв'язку як характерної риси усного мовлення, в якому «безпосередність спілкування виключає можливість попереднього обмірковування, і тому усне мовлення характеризується граматичними

відхиленнями від норми, пропусками, повторами, інтонаційними виділеннями окремих одиниць, асоціативним додаванням нових фактів і думок» (8, 159).

...*Jim didn't like the spiders, and the spiders didn't like Jim; and so they would lay for him and make it mighty warm for him... And he said that between the rats, and the snakes, and the grindstone, there warn't no room in bed for him, skasely; and when there was, a body couldn't sleep, it was so lively, and it was always lively, he said because they never all slept at one time, but took turn about, so when the snakes was asleep the rats was on deck...* (11, 256)

У наведеному прикладі сполучник «and» поліфункціональний: як засіб приєднувального зв'язку, він сприяє адекватній передачі домислювання повідомлення, що природно розгортається безпосередньо в процесі мовлення, і широко використовується в НПМ та розповіді. «Як засіб сполучного зв'язку повторюваний сполучник дозволяє оформити зображення різнобічної діяльності персонажів в одну картину, що складається з різних, але рівнозначних для її учасника чи спостерігача фрагментів. Полісиндетон, який уводить нову пару головних членів у межах одного складного речення, сприяє також зменшенню глибини структури, робить її легкодоступною для сприйняття» (20, 140). Саме остання обставина, на думку В.А.Кухаренко, пояснює широке застосування полісиндетона в оповіді, синтаксис якої відображає закономірності побудови усного мовлення.

У розглянутому прикладі сполучник «and» використовується для поєднання не лише речень, але й однорідних членів речення, для асоціативного додавання нових фактів і думок.

Нерідко сполучник *and* є поєднувальним як усередині абзаца, так і в міжабзацному з'єднанні, як-от:

And every time he said that, the man with the lantern would laugh and say...

And in he came, and Bill after him (11, 73).

Однак наявність елементів міжфразового зв'язку не обов'язкова для організації ПО:

...*So we made no effort to identify the actual owner of Brandenburg & Sons.*

A bad mistake (21, 55).

У наведеному контексті з твору Л.Сандерса «Сарен» оповідачка не тільки не використовує для зв'язку цих двох речень будь-яких засобів, але і виносить наступне речення в окремий абзац.

На думку М.П.Брандес, структурним, формальним змістом КМФ *оповідання* є тимчасова послідовність подій, динамічна зміна фаз і ознак. Цей зміст виступає як принцип організації синтаксису за допомогою даної форми і визначає насамперед тип зв'язку між реченнями, у цьому випадку ланцюговий, послідовно-тимчасовий зв'язок (22, 66). Оскільки *оповідання* є провідною КМФ у ПО – від 70 до 99%, то, отже, найпоширенішим зв'язком виступає ланцюговий.

Побудова міжабзацних зв'язків у ПО ілюструє відсутність принципового розходження між способами організації речень у абзац і способами з'єднання абзаців у текст. Зв'язок між абзацами в ПО здійснюється завдяки використанню різних лексико-граматичних засобів:

- 1) повторів номінативних лексичних одиниць, синонімів, субститутів (головним чином особових займенників: *I, he, she*, рідше вказівних: *this, that, these*) - понад 60%;
- 2) з'єднання абзаців у текст за допомогою синтаксичних засобів (сполучників: *when, after, before, during, while then, but, and*, прислівників: *sometimes*, прислівникових, дієприкметникових зворотів) - 35%;
- 3) слів узагальнюючого характеру (*так, таким чином, зрозуміло, отже, от, виходить, отже* і т.д. – «*so, thus*»), які використовуються найрідше, винятком є роман М.Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» - близько 5%.

Отже, організація міжфразового зв'язку в ПО орієнтована на використання лексико-граматичних і синтаксичних засобів. Аналіз ПО з погляду особливостей синтаксичної побудови не може обмежуватися тільки дослідженням між- і внутрішньоабзацної організації. Цьому ж сприяє і абзацне сегментування, що ілюструє специфіку мови передорученої оповіді.

Перспективу дослідження вбачаємо у з'ясуванні особливостей міжфразового зв'язку залежно від статі розповідача та жанру твору.

1. Беньямина В.Н. Жанры английской научной речи. Композиционно-речевые формы. – К., 1988.
2. Лосева Л.М. Как строится текст. – М., 1980.
3. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика. – М., 1973.
4. Сильман Т.И. Проблемы синтаксической стилистики. – Л., 1967.
5. Harris Z.S. Discourse Analysis // Language. – Baltimore, 1952. – Vol. 28. – №1.
6. Harris Z.S. Discourse Analysis. Reprints // Papers on Formal Linguistics. – №2. – The Hague, 1963.
7. Halliday, M.A.K., Hasan R. Language, Context and Text. – Oxford, 1989.
8. Мореховский А.Н. и др. Стилистика английского языка. – К., 1991.
9. Левковская Н.А. В чем различие между сверхфразовым единством и абзацем? // Филологические науки.

– 1980. – №1.

10. Lee Harper. To Kill a Mockingbird. – New York, 1987.
11. Twain Mark. The Adventures of Huckleberry Finn. – London, 1994.
12. Salinger J.D. Catcher in the Rye. – Moscow, 1979.
13. Bronte Charlotte. Jane Eyre. – New York, 1994.
14. Sewell Anna. Black Beauty. – London, 1994.
15. Vonnegut Kurt. Slaughterhouse-Five. – New York, 1976.
16. Kesey Ken. One Flew over the Cuckoo's Nest. – London, 1979.
17. Щерба Л.В. О частях речи в русском языке // Избранные работы по русскому языку. – М., 1957.
18. Валгина Н.С. Эффективность письменного сообщения и знаки препинания // Филологические науки. – 1981. – №4.
19. Ляховицкая Л. М. Межфразовая связь в текстах разных стилей // Межфразовая связь и семантика слов с отрицанием в текстах разных стилей: Пособие (лекции по курсу «Структурные и математические методы изучения языка»). – К., 1974.
20. Индивидуально-художественный стиль и его исследование / Под общ. ред. В.А.Кухаренко, К.А.Горшкова, Л.Л.Емельянова, Н.Г.Шевченко, Е.К.Мельниченко, И.М.Коллегаева и др. – Киев – Одесса, 1980.
21. Sanders Lawrence. Saper. – New York, 1987.
22. Brandes M.P. Stilistik der deutschen sprachen. – М., 1990.

ДИСКУРСНІ ОЗНАКИ ЖАНРУ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

Н.П.Вільховченко

(аспірант, Львівський національний університет імені І.Франка)

В статье исследуются дискурсные особенности жанра научной фантастики: научность, художественность, мысленный эксперимент и невероятность. Подчеркивается, что для научной фантастики характерна противоречивость, которая раскрывает сущность жанра. В исследовании доказывається, что дискурсные особенности жанра взаимодействуют и влияют друг на друга. Рассматриваются также внутрижанровые разновидности научной фантастики по форме, теме и способу изложения событий.

The paper considers the discourse characteristics of the science fiction genre. Science fiction is analyzed from the point of view of its distinctive features. It is proved that the discourse features of science fiction exist in unity and interaction. It is shown that this genre has its inner varieties according to the form, plot and the way of describing events.

Як відомо, художній дискурс є складним комунікативним явищем. Р.Комар визначає художній дискурс як мову “усієї художньої літератури, котра у процесі мовленнєвої реалізації постає у вигляді текстів художніх творів. Це – система, яка функціонує у художній літературі як засіб відображення реальної чи вигаданої дійсності, як засіб передавання автором свого розуміння й сприйняття цієї дійсності, а також як засіб комунікації автора чи читача, їхньої взаємотворчості...” (1, 182).

Наукова новизна пропонованої статті полягає в докладному описі дискурсних ознак наукової фантастики, якій притаманні власні внутрішньожанрові ознаки за формою, способом викладу подій та темою, а саме: науковість, художність, мислений експеримент, а також неймовірність.

Такі дослідники, як В.Бугров (2), Є.Брандис (3), О.Михалюк (4), Л.Михайлова (5), та інші виділяють певні типи та підвиди наукової фантастики. За формою розрізняються мала прозова форма (науково-фантастичне коротке оповідання) та велика прозова форма (науково-фантастичний роман). За способом викладу подій – *сатирична, гумористична* (Г.Катгнер, Р.Шеклі, Д.Адамс), *жорстка*, дуже технізована фантастика, *м'яка, або гуманітарна* фантастика, яка не має зайвого техніцизму і торкається моральних проблем майбутнього (Р.Бредбері), *детективна*, в основі якої покладена інтрига, *пригодницька*, де герої створюють чудеса техніки та освоюють космічний простір (К.Саймак, А.Азімов), *пізнавальна фантастика*, *фантастика-попередження* про наслідки наукових експериментів, *кіберпанк*, який розкриває проблеми кіборгізації та існування віртуальної реальності (У.Гібсон), *антропологічна* фантастика, де на перший план виступає людина-носії творчих та руйнівних причин (У.Ле Гуїн), *психологічна*, яка насичена подіями, що стосуються внутрішнього світу людини, в центрі стоять питання техногенного впливу на життя та причини подій, що відбуваються (Р.Бредбері, К.Саймак). За темою, як правило, розрізняється космічна наукова фантастика, екологічна, історична, фантастика про інші світи, часову подорож, про роботів тощо. Отже,